

MOHÁCSI BALÁZS

# Megkomolyodik

**Benedek Miklós: *Miközben halkan*. Forum, Újvidék, 2019.**

A *Miközben halkan* Benedek Miklós harmadik kötete, 2019-ben jelent meg a Forum Kiadónál. Benedek két korábbi, egymást gyorsan követő kötete – *Nem indul hajó* (2012), *Mintha emberekből állna* (2014) – egy olyan, alapvetően posztmodern hangoltságú költészetet mutatott, amely legfőképpen a hagyománymunkában érdekelt, legyen szó a saját hagyomány hommage-szerű felmutatásáról, mitizáló kidolgozásáról, vagy annak a hierarchiát nem ismerő bejelentéséről, hogy a futball, a könnyűzene, a pályatársak és az elődök, az egyetemes magyar irodalom klasszikusai és a lokális, vajdasági mesterek egyaránt alkotják ezt a hagyományt. A megszólalásmód ugyanakkor több szempontból is kísérletezőnek mondható. Ennek gyökereit éppúgy láthatjuk abban, hogy a vállalt hagyományelemek is gyakran kísérletező igényűek, például a vajdasági exjugoszláv irodalom avantgárd szellemiségű életművei, vagy a magyarországi kortárs fiatal líra alkotói (akik – vulgarizálva – a kilencvenes évek domináns diskurzusrendje, a nyelvjátékos-nyelvkritikus posztmodern költészet helyett igyekeztek alternatív megszólalásmódot kidolgozni: mindenekelőtt a Telep-csoport generációjának munkásságára gondolok, Benedek név szerint Deres Kornéliát idézi meg). De természetesen azt se felejtjük el, hogy mind a pályakezdés, mind az eklektikus hagyományok szükségszerű velejárója a hangkereséstől gyakran nehezen elkülöníthető kísérletezés.

A legutóbbi kötet megjelenése óta öt év telt el, s azt kell mondanunk, ez a kis lauf jót tett ennek a lírának. A *Miközben halkan* jóval letisztultabb, egységesebb képet mutat a korábinál, s eltávolodott a mára új-

donságában és eredetiségében megfakult posztmodern játékosságtól. Mind tematikusan, mind poétikailag kidolgozott kötettel van dolgunk, a versek formanyelvi átgondoltságáról tanúskodik az egyes versmondatok megkomponáltsága éppúgy, akár a teljes verskompozíciók ökonómiája. Az új kötet leglátványosabb kísérlete voltaképpen nem más, mint a magyar (sőt a nemzetközi) lírában régóta teret hódító depoetizálás (ez önmagában tehát nem újdonság). Benedek ezt kétféleképpen igyekszik megvalósítani. Egyfelől a versmondatai néhány kivételtől eltekintve rövid és tömör, semleges modalitású, dísztelen kijelentő mondatok. A *Tervek* ezzel az egy verssort kitevő mondattal kezdődik: „Beköltöztünk” (15). Vagy – ismét taláalomra felcsapva a könyvet – az *Égnek szegezte* így: „A várkaput erős dörömbölés rezegtette meg” (42). Másfelől a versek rendkívül narratívák, sokszor inkább tűnnek minimalista (mikro)novelláknak, máskor (ritkábban) talán a balladák hagyományából táplálkozó művekként értelmezhetők.

A verstémák többnyire hétköznapiak vagy annak tűnnek. A kötet első, *Házat építettünk* című ciklusának versei egy kissé furcsán, terhelten működő, kodependens kapcsolat és az abban való megállapodás szituációiból indulnak (például „A lépcsőfordulóban aludt. / A lépteim hangjára felriadt. / Megtörölte a szemét és rám mosolygott. / Azt mondta már reggel óta rád várok.” – *Új otthon* (8); vagy: „Esténként egy parányi résen keresztül / verseket olvasok fel neked. / A válaszat nem hallom. / Minden nap más verssel leplek meg. / A tegnapi rólad szólt / a mai rólam / a holnapi meg majd kettőnkéről. / A hangomból táplálkozol.” – *Kastély. Neked.* (11); vagy: „Árnyékot vetek rád.” – *Ezüstszárnyak* (13)). Ezek a versszituációk azonban finom szürreális minőséget kölcsönöznek a formanyelv látszólagos (?) banalitásának, hétköznapiságának – és éppen emiatt távolítja el magától Benedek költészete az olyan elsöre termékenynek tűnő párhuzamokat, amilyen például Oravecz Imre gyakran naplószerű megszólalásokba átcsúszó kései kötete, a *Távozó fa*, vagy amilyen Pál Sándor Attila *Balladaskönyve* (hogy csak kettőt említsek az utóbbi évek narratív megszólalással kísérletező magyar lírákötetei közül). Ugyanakkor érdekes, hogy Benedek mintha távol tartaná költészetét mindenfajta (neo)avantgárd mozzanattól: semmi harsány nyelvi gesztus, semmi

meglepő képzettársítás, sehol a versbeszédnek az a kissé mániákus, meghökkentő tempója, amit Tolnai Ottó vagy Fenyvesi Ottó írásaiból ismerhetünk. Vagyis a versvilág kissé zavarbaejtő minőségét nem a lírai én nyelvi döntései (vagy a nyelvének való kiszolgáltatottsága) hozzák létre, hanem ez a különös minőség a takarékos elbeszélésben feltároló versszituációk inherens tulajdonságaként válik felismerhetővé.

A (szub)szürrealitást, enyhe abszurditást fokozza – pontosabban felismerhetőbben újraeretezi – a folytatásban olvasható versanyag, ahol a már az előző kötetekben is használt technikával épített pszeudomitikus versvilágban járunk. Az alapvető versszituáció itt egy különös, anakronisztikus háború: a *Hittünk* című ciklust nyitó *Eltűnt*ben olvassuk a Koncz Istvánt határozottan, de nem hivalkodón megidéző részletet: „Vörös volt az ég alja. / Háború lesz / mondta.” A folytatás így szól: „Másnap önként jelentkezett a hadseregbe / és a háború két nap múlva elkezdődött. / Hősként harcolt / míg meg nem tudta hogy az ellenség soraiban / nemzettársai is vannak. / Letette a fegyvert. // A saját ezredese lötte le. / Holttestét egy tömegsírba lökték. / A hivatalos jelentésbe azt írták / eltűnt” (31–32). Evidensnek tűnne a délszláv háborúra vonatkoztatni az olvasottakat, ezt azonban a ciklus újabb versei ismételten meghiúsítják. A versvilág inherens logikájának és a háborús versszituációknak az ismétlődése folytonosságot képez a ciklusban, ahogyan viszont haladunk a versekben, a háború egyre anakronisztikusabb, eklektikusabb – vagy talán pontosabb szó: öszvérebb. Benedek háborújában ugyanis az ellenséges oldalakon, tehát az ostromlók és a várban (városban) ostromlottak között villámokat és tűzlabdákat szóró sámánok, varázslók, gépfegyveresek, köveket hajító katapultok, emberjogi aktivisták és egy takarítóvállalat is található. Ez a kissé karneválnak tűnő fennforgás szintén felidézhet egy friss kötetet: Kerber Balázs *Conquest*jében a stratégiai játékok világát igyekezett átültetni lírába, amíg azonban Kerber költészetében ez inkább a (vers)világépítésben érdekelt poétikai kísérletnek tűnik, addig a délszláv háború kísértő párhuzama (pszeudo)allegóriákként olvastatja Benedek verseit, ez pedig inkább Nemes Z. Márió költészetével, mindekelőtt *A hercegprímás elsírja magát* kötet verseivel rokonítja Benedek törekvését.

A harmadik, *Leromboltuk* című ciklus több tekintetben is az első fejezetre utal vissza. A cikluscím könnyedén vonatkoztatható az első részben felépített-megképzett otthonra, amit az is támogat, hogy a versek mint-ha ugyanabban a furcsa, enyhén abszurd világban játszódnának, mint a korábbiak – ugyanakkor a kaotikus-karneváli háborús szcenika itt nem jellemző. A lírai én párkapcsolatának megromlásáról tudósító *Kezdet* című vers kínálja fel mindenekelőtt, hogy összeolvassuk az első ciklussal. „Előző este még a hasáról ittam a vodkát. / Délben felhívott a hangja zaklatott volt. / Kérdezett nem válaszoltam. / Délután négy és este tíz között hat kocsmában voltam. / A hatodikban találkoztam egy nővel. / Azt mondta együttérez velem. / Másnap kilenc óra után értem haza. / Azon a délelőttön ütöttem meg először” (49). A harmadik ciklus versei nyílnak meg leginkább a balladahagyomány felé (vagy afelől). Emlékezhetünk a műfaj legalapvetőbb (és szakmai körökben természetesen sokszor újrarendelt) definíciójára: tragédia dalban elbeszélve. A versek tragikus – erőszakot, halált ábrázoló vagy gyilkosságot *sejtető* – szituációkból nőnek ki magukat. A szenttelenül kopogó kijelentő mondatok elhallgatásai által válnak rendkívül beszédessé. Az elhallgatások, a szűkszavú mondatokat összekötő kimondatlan logikai kapcsok, megsejtető, de bizonyossággá nem váló részletek baljós aurát kölcsönöznek a szövegeknek – afféle balladai homály jön létre ezekben a szemantikai hézagokban. Hogy az előbbinél részletesebben is idecítáljam Pál Sándor Attila *Balladaskönyvének* párhuzamát: jelentős különbségnek tűnik kettejük törekvése között, hogy amíg PSA-t inkább az izgatja, miként aktualizálható a kortárs történeteken a ballada műfaja, s e kötetre szóló kísérlete formaváltozatokat szül, addig Benedeknek elsősorban története (tragédiái) vannak, amelyek a kötetre szóló formanyelvi kísérletében balladaszerűen szólalnak meg.

A negyedik ciklus afféle szintézise az előző háromnak, amennyiben a kötet markáns formanyelve, beszédmódja erős egységbe kovácsolja a kötetet, így pedig az is indokoltnak tűnik, hogy a versekben megszólaló lírai ént szintén egységesnek tekintsük. A ciklus verseit egy bizonyos Feri barátsága keretezi – azé a Ferié, aki teljesen mellékesen már feltűnt a háborús ciklus *A sámán háza* című versében is: „Egyszer voltam nála. / Azt

akartam gyógyítsa meg Ferit” (34). Amíg a korábbi versekben a lírai ént (fiatal) felnőttként ismertük fel, itt most bizonytalan az életkor, gyermeki élethelyzetekről olvasunk, ám lehetnek ezek ugyanannak a felnőttnek a gyermekkori emlékei is. A kötetben kiépült (szub)szürreális, ká-európai és sztalkeri ízekkel gazdagított világát itt kénytelenek vagyunk az álmok és a játékok felől újraértelmezni. „Ferivel forradalmat játszunk / a vakondtúrások mellett a kertben” – *Forradalmasítjuk* (80), illetve: „Amikor úrhajósokról álmodtam / mindegyik úgy nézett ki mint Feri apja” – *Feriék* (65). A *Feriék* című versnek van egy részlete: „A Feri apja kosárlabdapalánkot szerelt / a házuk falára / közvetlenül a villanyóra fölé. / Csak egyszer játszottunk / mivel megtámadott a kutyájuk / amikor el akartam venni Feritől a labdát.” Ennek a látszólag jelentéktelen, hétköznapi momentumnak a jelentőségét egy korábbi szöveghely adja meg, így szól ugyanis a háborús ciklus *Nagy fekete kutyák* című versének a vége: „a sámán tanyája körül gyülekeznek / a sámán fél a napfénytől / éjszaka a kutyák nem engedik be a városba // a sámán hamarosan éhen hal / a nagy fekete kutyák / lakmároznak a holttestéből / csontja roppan az erős állkapcsok alatt” (40). A sámán és a lírai én tehát részleges fedésbe kerülnek. Hasonló történik a *Mögém lopakodott* című versben: „A padlót bámultam / meg a rajta lévő repedést. / Egy lány mosolyát mintázta. / Hallottam ahogy felkacag. / Valaki mögém lopakodott. / Befogta a szemem” (67). Gondolhatnánk, a lány lopakodott az én mögé, de nem – Feri az. Feri egyébként „negyedik után másik városba költözött. / Azóta nem láttam” (*Feriék*). Illetve: „Feri most komoly. / Tegnap sem jött szánkózni. / Látom hogy elérhető / mégsem ír vissza” – *Megkomolyodik* (74). A barátság tehát meginog, megszakad – a háborús ciklusból talán ugyanerre vonatkoztatható, hogy a sámán „[a]zt mondta késő / már nem tud segíteni. / Feri két nap múlva meghalt torokgyíkban” (*A sámán háza*).

Roppant érdekes kötet Benedek Miklósé. Saját költői pályáján mindenképpen jelentős lépés. Poétikai kísérletként szintén figyelemre méltó – főként a harmadik, balladahagyománnyal kísérletező ciklus. Számomra ugyanakkor kérdéses, hogy a kötetben működtetett depoetizáló program nem érte-e el a határait. Némely szöveg kapcsán ugyanis azt éreztem, amit Oravecz újabb írásai kapcsán is sokszor: hogy ezek *már* nem,

vagy csak nagy jóindulattal lírai szövegek. Ez persze akár azt is jelezheti, hogy a szerző a próza felé tendál. Ki tudja, legközelebb talán Benedek-novellákat vagy -regényt olvashatunk majd.